

יגיל לוי

למה הם טופרים גופות?

חת התופעות התרבותיות הנלוות למלחמה עזה היא דיווח שוטף על מספר לוחמי חמאס שנחרגו. במאמר זה אבקש להסביר את התפתחותה של תופעה זו בשיח הצבאי בישראל – מהפגנת נחישות, דרך קרייטריון להצלחה, וכלה בהפגנת מימוש של מטרה, הרג, שלא ערך אידיאולוגית-יאולוגי.

ספרת גופות כкриיטריון להצלחה

ספרת גופות כкриיטריון להצלחה צבאית היא אחת התסמנויות הביעתיות של מלחמת וייטנאם. בתרבות הצבאית בישראל זהה תופעה חדשה. בעבר הקרייטריון לאميدת הצלחתו של הצבא היה הבטיחן שספק, כפי שהשתקף לא אחת בפגיעה בתשתיות של האויב, בהשמדת חימוש מאים, בהשגת רגעה או הרתעה, בכיבוש שטח, ועוד.

רטוריקה של ספרת גופות הופיעה לראשונה בזירה הפלסטינית לאחר פרשת אזריה (2016). בפרשה זו התפתח קונפליקט בין הצבא ל민ין, המנה שמננו מגויס חלק ניכר מכוח האדם הצבאי הפרו במשימות השיטור מול הפלסטינים. הצבא הואשם בחוסר גיבוי לאזריה, שירה בחברון בלחום חמאס המוטל על הקרן, וחסר גיבוי שעלו לקלב את ביטויו, כך החזר הצבא, בהיסטוריה הlohkim להפעיל כוח נגד פלסטינים. כדי להפריך האשמה זו החל הצבא לפרסם מספרי הרוגים מקרוב לוחמים פלסטינים, ובכך להוכיח שהכוכחות אינן מהססים לירוט (לי, 2023, 255-252). שנתיים לאחר הפרשה התבטא הרמטכ"ל גדי איזנקוט בראיון עיתונאי:

בשנתים האחרונים נהרגו רק באיו"ש 170 מלחבים. זה מספר גבוה לאין שיעור בהשוואה לשנים עברו. יש גורמים שורצים להציג את צה"ל כצבא צמחוני וモבילים אג'דה הרסנית. הם מנסים להציג את צה"ל כצבא עם מוך לב,צבא שלא נתן גיבוי לאנשים שלו. ההפק הוא הנכון (פישמן ויהושוע, 2018).

הרמטכ"ל הציג אפוא קרייטריון חדש להערכת תפוקודו של הצבא, ולצדיו פירט בראיון גם הישגיםՓחות מדדים, אך יותר מקובלים, בשיפור הביטחון. לצד המחשבת הנחישות, ספירת גופות יכולה להשתלב גם במהלך תרבותי רוחב יותר של עיצוב קרייטריוונים כמוותיים להערכת תפוקודו של הצבא. מREL זה התפתחה בשנות האלפיים עם התעצמותה של הביקורת מונחית הערכאים הניאו-liberalים על היקף המשאבים שהצבא צריך. במסגרת זו התפתחו מדדים כמוותיים להערכת התפקידים של הצבא (לו, 2019). עם זאת, התהילה התבונתי העניק לגיטימציה משלימה לטפירות גופות, אך כוח ההינע היה התגובה לאיורע אזרחה.

ירשו של איזנקוט, אביב כוכבי, העצים את קרייטריוון ההרג. בטקס מינויו לרמטכ"ל בינוואר 2019 התחייב כוכבי ל"העמדת צבא קטלני, יעל וחדשני". "קטלני", לפי האקדמיה העברית ללשון, פירושו "גורם מוות". הייתה זו הפעם הראשונה בתולדות המעים שנשמעה בו התחייבות של הרמטכ"ל להעמיד צבא המחולל הרג. כוכבי קידם תפיסה זו באמצעות שיפור הדיקוק, הסנכרון של הכוחות עם המודיעין, וקצב האש. הנחייתו לרמטכ"ל למפקדי השדה – להערך לאחר תרגיל גם השמדת אויב ולא רק כיבוש שטח – ומצצע ההונאה שיזום במבצע "שומר החומות" בעזה במאי 2021 להרג עשרות לוחמי חמאס בהתקפה מהאויר – כל אלה מעידים על תמיכתו של כוכבי בגישה שהאדרכיל והחוקר אריל וייצמן כינה "בקרא-טקטיקה", ככלומר טקטיקת הרג. הרג אינו תוצר לוואי של התמרון הצבאי אלא ההשתלטות על השטח מיועד להרג; הרג אינו מועד להשתלטות על שטח, אלא תכליתו. בספטמבר 2022, לקרהת סיום תפקידו, סיכם כוכבי בפומבי את קידום רעיון הקטלנית באומרו: "התפיסה [של הפעלת הכוח] ומימושה מבטאים עיקרונות מרכזיים והוא תיעוש ההשמדה המדעית בפועלה משולבת של תמרון ואש..." (לו, 2022).

לכארה, כפי שטען תא"ל ערן אורטלי (2022), מפקד מרכז דדו של הצבא, קטלניות היא "בסיס הכל מינוח מקצועי לצורך לאות ולהشمיד את לוחמי האויב ואת נশקם כדי למנוע הרג והרס בישראל", אך העובדה שמנוח זה לא שימוש את קודמו של כוכבי וגם לא את קרצוי הלו, ירושו, מעידה על ממשמעות. הרי מיום הקמתו מתמקד הצבא בהשמדה יעילה

של לוחמי אויב, אך המונח "קטלניות" מסמן שפה חדשה, שפה המדגישה הרג, ומציבה קרייטריוון חדש, קרייטריוון של הרג. שפה זו התפתחה למטרות הנטיה של צבאות מערביים דוחוקא לטשטש את האופי האלים של מעשייהם (בן ישע, 2021). השימוש במושג קטלניות נועד גם לצירת מראית עין מדעית, הטבועה ברעיון הקטלניות, שתמנע בירור עמוק עד כמה שיטות קטלניות אכן תורמות להשגת המטרות המדיניות (Ford, 2020).

לכן ראוי להסביר את השינוי השיחני. הסוציאולוג אנדרו אבוט, שעסק בחקר ההתהווות של המקצועות, ציין כי הלגיטימציה לעובדה המקצועית של הצבא, השונה מערכות לגיטימציה של מקצועות אחרים, היא לגיטימציה של תוכאות, למשל השגת ביטחון, אך אין לגיטימציה לתהlik שהביאה לתוצאות ולאמצעים שבhem נעשו שימוש, ככלומר להפעלת אלימות (Abbott, 1988, 185). אלא שהדיבור על קטלניות הוא דיבור על תהlik ולא על תוכאות. ניתן לספק הסברים לתפנית זו. אחד מהם יביא אותנו לכटיבתה של חנה ארנדט. ארנדט טענה שאלימות, בהיותה אינסטיטומנטלית מטעה, רצינלית כל עוד היא אפקטיבית לימיוש יעד היכול להצדיק את הפעלה (Arendt, 1970, 78). אך כיוון שלעולם איננו יודעים בוודאות את ההשלכות הסופיות של מה שאחננו עושים, אומරת ארנדט, אלימות יכולה להישאר רצינלית רק אם תחתור להשיג ידים לטוויה הקצר. אם נשחיך קו זה, ככל שגם ידים אלו אינם ברורים או שהוכחת האפקטיביות שלהם אינה תמיד מובהקת, הרי שהיא הפעלה האלימה עלולה להפוך למטרה בפני עצמה, לצודקת בשלעצמה, במנותק מتوزאתה. הפעלה האלימה עצמה, ולא מטרותיה, תיהפך למכשיר לגיטימציה, למשל באמצעות כימות תוכאות היישרות כמו מספרי הרוגים. זהה הסיטואציה בלחימת השיטור שניהל הצבא בזירה הפלסטינית מאז האינתיפאדה השנייה ועד פרוץ מלחמת עזה ב-2023. ככלומר, מדובר בלחימה שנועדה לשמר סטוס quo, שאין לה יעד מדיני מוצהר אך גם לא הישגים שניתן להתקפר בהם ולפרנס באמצעות אתosis הגבורה. לצד האתגר להעניק להחימה לגיטימציה פוליטית רחבה, קיים גם האתגר לגיס חילילים שיкриיבו עצם למענה (לו, 2023, 114–113, 223–220). لكن התפתחה הלגיטימציה בהדרגה מלגיטימציה של תוכאות לגיטימציה של אמצעים. ללא מחדך זה מרוקנת ההקרבה ממשמעותה. אם הרג הוא מטרה בפני עצמה, ספירת גופות הופכת אמצעי להעניק לגיטימציה לאלימות באמצעות הפגנת היעוגה המידדים. וכך, בעוד אצל איזנקוט הוויטה ספירת גופות אמצעי להמחשת נחישות, אצל כוכבי היא הפכה לקרייטריוון להצלחה, ללגיטימציה של אמצעים.

ספרת גופות ונקמה

ספרת הגופות עלתה מדרגה במהלך המלחמת עזה, עת משלב מסוים החל הצבא לדוחה באופן שוטף על מספר הlohדים העזתיים שנרגו (הראל, 2023א). הייתה זו עוד התפתחות בביסוס הלגיטימציה של אמצעים על חשבון לגיטימציה של תוכאות. ספרת הגופות שיקפה את תסמנות וייטנאם – בנסיבות שבן יש קושי לבש קריטריונים מבוססים להערכות תוכאות הלחימה, הופכת ספרת גופות, ולא העדים שהציגו הורג, מدد להצלחה. בעשרות ימים של פעללה קרקטית, שגבתה מדי יום חיילים ישראליים, התקשה הצבא להשיג את היעד של מיטוט שלטונו החמאס. כך כתוב עמוס הראל (2023ב), הפרשן הצבאי של הארץ: כשמוצב יעד של השמדת החמאס ושלילת יכולות הצבאיות "... הדבר כמעט מזמן עיסוק... [ב]ספרת גופות אויב". זהו יעד המצביע אמצעי, ולא תוכאה דוגמת סילוק האיום על ישראל משטח עזה. לא בכדי הפכה שפת הרג חלק מהפרטואר של מפקדי הצבא. כך למשל הצהיר תא"ל רומן גופמן, מפקד המרכז לאמונוי יבשה, ערבי הפעולה הקרקעית: "עכשו נלק קדימה וננהרג את כולם" (יהושוע וויס, 2023).

לקרייטריוון זהה להצלחה היה תפקיד נוסף. הצבא האמריקאי המשיך זאת לא בווייטנאם אלא בעיראק. האמורת מספרי ההרוגים האמריקאים עודדה את הצבא להציג את המחיר שגביה מהאויב, מהיר שעלה בהרבה על הקורבן האמריקאי. בכך עבר מסר לחברת הרגינה למתחיה: אנו סובלנים, אבל האויב סובל יותר, וכך יש לגנות סבלנות (Boettcher & Cobb, 2006). הרגישות החברתית לחלים מתמתנת כאשר מתחזקת התחושה הציורית שהלחימה מشيخגת את יעדיה, וההיפך (Gelpi et al., 2009). לכן, כאשר יש קושי לשכנע בתתקומות הלחימה, ولو גם קושי פוטנציאלי, למסר זהה – אנו נהרגים אבל הורגינו הרבה יותר – יכול להיות אפקט מרגיע, לפחות זמני. כאשר כבר אין די במראות הרס מעזה כדי לשכנע בתתקומות, ואילו במספר ההרוגים האזרחים לא ניתן להתגאות בשל מגבלות המשפט הבינלאומי, ספרת גופות לוחמים משמשת שוב لكרייטריוון להתקומות.

על גבי שני הנדיבים שעלייהם צמחה תובות ספרות גופות – הפגיעה נחישות ולגיטימציה של אמצעים – נוסף נדיב חדש וייחודי במהלך המלחמת עזה, והוא בולטותו של שיח הנעם. שיח הנעם אינו שיח לגיטימי. מדינה יכולה להפעיל כוח רק לשם הסרת איום חיצוני ובאיין אמצעים אחרים, אך לא בשם יצר הנקמה. בעוד נקמה אפיינה את התרבות הארגונית של המיליציות שקדמו להקמת הצבא הסדייר, ואת האינטימיות המשפחתית שהיא מקויה ההיכר שלה, היא דעכה, לפחות כתופעה המוחצת בשיח, מאז שנות ה-50, כפי שהראתה חוקר הספרות העברית אורן ש' כהן. גם כאשר תפופה הנקמה הושיפה להתקיים בצבא,

היא הוצאה בשיח הציבורי כתופעה שללית או חריגה (כהן, 2017, 255–252, 289–291, 309–310). בה בעת הורחקה הנקמה גם מהשיח המשפטי, דוגמת שלילתם של בתי הדין הצבאים את מעשה ההרג של אלאור אזריה, שניזון נקמה (Mann, 2017).

בעקבות האינטיפאדה השנייה שב שיח הנעם לזרה. מנוֹף חשוב לקידומו היה השיח החרד"ל המKENה לגיטימציה לנקמה לאומית, כמו למשל גאוותו של הרב הצבאי הראשי אביחי רונצקי בפעילותו הרוחנית ערבות הפעולה הקרהית במצ"ע "עופרת יצוקה" (2009). רונצקי אמר: "לפנינו הכנסתה לעזה, קראתי בפני החילאים את הפרקים שעוסקים בנקמתו של שמושן בפלישטים, נקמה לאומית" (טוקר, 2013). מוטיב זה חזר על עצמו ב"צוק איתן" (2014), ולאחר מכן באוקטובר התעצם על רקע נסיבות הטבח שקדם למלחמה והשלפת הצבא, שניהם מחוללי שיח נקמה.

שובו של שיח הנקמה השתלב עם המעבר מגיטימציה של תוכאות לגיטימציה של תהליך ושל אמצעים. שיח לגיטימציה של תהליך אינו נדרש עוד להסואתת של האלים ושל מניעיה, איןו מתבונש בהפעלת אלימות או מייחס אותה לחריג בשולדים, ולכן הנקמה אינה פסולה. באופן זה הרג הוא שוב קритריון להתקומות ולהצלחה צבאית מקצועית, וההצלחה זו מקבלת משמעות נוספת נקמה. כך שולבה שפת הרוג בשפת הנעם, כפי שעה להSAMPLE היום שפרסם תא"ל דדו בר קליפה, מפקד אוגדה 36 שלחמה בעזה. הוא הבטיח: "מה שהיא לא יהיה יותר! נצא לכאן [האויב העוזי] בלחמה, נכתוש כל חלקה אורה ממנה הוא יצא, נשמיד אותו ואת זכרו, נרדוף אותו בתמים, ברחוות ובמלחמות, ולא נשב עד כלותנו. ונקם ישיב לאצ'ינו וכפער אצ'מתו עפומ'" (עורך 7, 2023, הדגשות המקורי). ההבטחה להשמדה של האויב ושל זכרו מהדחת את הציווי המkräרי להשמדת עמלק, כאמור: **תמיהך את זכר עמלק מפתחת השמיים** (דברים כ"ה). זיהוי חמאס עם עמלק לא רק מעניק לגיטימציה להשמדתו, אלא אף הופך אותה לציווי דתי. ביטויים אלה של זיהוי העוזי כעמלק הראוי לנקמה חזו על עצם שוב ושוב במהלך המלחמה (לו, 2023).

לפיכך, אפשר שלשיח הנקמה משמעות נוספות. הנקמה מסיבה חיליקית את הלGITIMIZING של התהליךchorה לגיטימציה של תוכאות – לאו דווקא שיפור ביטחון, אלא מימוש יעד הנטאפס ערבי בפני עצמו בקרב חיילים ואזרחים. ספירת הגופות נשענת על דה-הומניזציה של האויב המוצג כראוי לממות, מעמד המתחזק בזכות הסטטוס המkräרי שלו. וכן, ספירת גופות מבטאת לא רק רציונליות אינטגרומנטלית, במובן זה שהיא מדגישה את האמצעים שנעשה בהם שימוש להשיג מטרת הנסתורת מהעין, אלא טמונה בה גם רציונליות ערכית.

היא מרכיב באידיאולוגיה החותרת לניצחון במלחמה הנטפסת כטוטלית, ולכן נזקקת להרג המוני, כפי שהסביר סוציולוג המלחמה סינישה מלשביץ' (Malešević, 2010, 144) את פרקטיקת ספירת הגופות בווייטנאם. זהה אידיאולוגיה שבאמצעות חיבורה לדדה-הומניזציה הופכת את ספירת הגופות לחלק מההנחות האידיאולוגיות שמצוינות לחימה וחוסר נכונות להגעה לפשכות עם אויב שערכו האנושי נמור.

סיכום

תרבות ספירת הגופות התפתחה בצבא מאז פרשת אזריה. לאחר הפרשה היא הפכה למאציע להפגנת נחישות, לקריטריון להצלחה במסגרת תרבויות "הקטלניות" של כוכבי, והתפתחה במלחמה עצה. עתה היא לא רק שירותה המחשה של התקדמות בהעדר יכולת אחרת להמחשה כזו, אלא גם היotta חלק משיח הנעם, שאף הוא החל לגלוות סימני תחיה לפני המלחמה. ספירת הגופות הייתה כתעת לא רק הפגנה של אמצעי, אלא גם מימוש של מטרה שלא ערך אידיאולוגית-יאולוגי.

רשימת המקורות

- אורטל, ערן (2022). גיל לוי, מעבר לגבול יש אויב. *הארץ*, 18 בדצמבר. <https://www.haaretz.co.il/opinions/2022-12-18/ty-article-opinion/.premium/00000185-2574-dcac-a185-bdf7e1520000>
- בן ישי, עפרה (2021). מדוע "הוציא" הקטלניות מן הארון? הקטלניות בשירות הרכשות הלגיטימציה לאלימות הצבאית. ב琢ן עפרה בן ישי וגיל לוי (עורכים). *חמושים באלימות: הצדקות לאלימות הצבאית בישראל*. חיפה: פרدس, עמ' 153–125.
- יהושע, יוסי וראובן וייס (2023). "נכשלנו. עכשו נלך ונ נהרוג את כולם": הקצין הבכיר ביותר שנפצע במלחמה מדבר. *ynet*, 18 באוקטובר. <https://www.ynet.co.il/news/article/yokra13636684>
- הראל, עמוס (2023א). בין הצפון לדרום ובפער שבין ההישגים לדעת הקהיל, ישראל נקלעה למלאך אסטרטגי. *הארץ*, 29 בדצמבר. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2023-12-29/ty-article/.highlight/0000018c-b23e-d014-a3cd-ba3e78040000>
- הראל, עמוס (2023ב). מול אש חסרת תקדים של צה"ל, חמאס ממתין במנחרות וגובה מחיר בחיה חיילים. *הארץ*, 5 בנובמבר. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2023-11-05/ty-article/.highlight/0000018b-9ae5-d8a6-a38b-def70c5b0000>

- ויצמן, אייל (2008). ללבת דרך קירות. **מטעם** 15, עמ' 60–86.
- טוקר, בני (2013). הרב רונצקי נגד תא"ל שרמייסטר: דברים אומללים. **ערוץ 7**, 5 ביוני. <https://www.inn.co.il/news/257098>
- כהן, אורית ש' (2017). **הנושך הביטחוני ותרבות המלחמה העברית**. ירושלים: מוסד ביאליק.
- ליוי, גיל (2019). הצבא וחברת השוק: מסגרת מושגית. בתוק: גיל לוי, ניר גזית, רינת משה, ואלונה הרנס (עורכרים). **הצבא וחברת השוק בישראל**. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 11–52.
- ליוי, גיל (2022). תחת הסרבנות המדינית של הממשלה, אביב כוכבי הפך את הקטלניות למדיינות. **תלם**. <https://telem.berl.org.il/6552/>
- ליוי, גיל (2023). **יורים ולא בוכים: המיליטרייזציה החדשה של ישראל בשנות האלפיים**. רעננה: למדא עיון.
- ליוי, גיל (2023ב). תחיהינו של שיח הנקמה. **תלם**. <https://telem.berl.org.il/9054/>
- ערוץ 7 (2023). מפקד עוצבת געש תא"ל דוד בר קליפה באיגרת ללוחמים: "לא נשוב עד כלותו". **ערוץ 7** 29 באוקטובר. <https://www.inn.co.il/flashes/957290>
- פישמן, אלכס, וヨשי יהושע (2018). אני מכין את הצבא למלחמה ולא מתרגם מכל מני אנשים קייניים בצמחי השפעה שעושים פרופוגנדיה. **ידיעות אחרונות – המוסף לשבת**, 29 במרץ. <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5208389,00.html>

- Abbott, Andrew (1988). *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Arendt, Hannah (1970). *On violence*. San Diego: Harcourt Brace.
- Boettcher, William A. & Michael D. Cobb. (2006). Echoes of Vietnam? Casualty framing and public perceptions of success and failure in Iraq. *Journal of Conflict Resolution* 50 (6), pp. 831–854.
- Ford, Matthew (2020). The epistemology of lethality: Bullets, knowledge trajectories, kinetic effects. *European Journal of International Security* 5 (1), pp. 77–93.
- Gelpi, Christopher, Peter D. Feaver, & Jason Reifler. (2009). *Paying the human costs of war: American public opinion and casualties in military conflicts*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Malešević, Sinisa (2010). *The sociology of war and violence*. New York: Cambridge University Press.

Mann, Itamar (2017). Israel and the forever war. Gunneflo book symposium: Part 1. *Völkerrechtsblog*, 8 March. Retrieved from: <https://voelkerrechtsblog.org/gunneflo-book-symposium-part-1/>.

פרופ' יגאל לוי, האוניברסיטה הפתוחה.

דוא"ל: yagil.levy@gmail.com